

De canon in het basisonderwijs

Opdrachtgever: Stichting entoen.nu

Utrecht, september 2012

© Oberon (Jolien van Haalen en Marleen Kieft)

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: info@oberon.eu

Inhoud

De canon in het basisonderwijs	1
1. Inleiding	3
1.1 Achtergrond en aanleiding	3
1.2 Onderzoeksvragen en onderzoeksactiviteiten	3
1.3 Leeswijzer	6
1.4 Dankwoord	6
2 Bekendheid en gebruik van de canon anno 2012	7
2.1 De canon algemeen	7
2.2 Redenen voor het gebruik van de canon	7
2.3 Redenen om de canon niet te gebruiken	9
2.4 De canon in relatie tot de schoolvakken en de methoden	10
2.5 De canon in de praktijk.....	11
2.6 Samenwerking met andere instellingen	12
3 De website en overige materialen	14
3.1 Bekendheid en gebruik van de website	14
3.2 Functie van de website in de lessen	15
3.3 Waardering van de website	16
3.4 Bekendheid en waardering van andere ondersteuningsmogelijkheden	17
4 Mening en wensen	20
4.1 Oordeel over de canon.....	20
4.2 Wensen	21
5 Deelonderzoek pabo	23
5.1 Bekendheid van de canon	23
5.2 De canon op de pabo en in de stage	23
5.3 De website entoen.nu	24
5.4 Andere ondersteuningsmogelijkheden.....	26
5.5 Mening	27
6 Conclusies	28
6.1 Beantwoording onderzoeksvragen	28
6.2 Conclusies.....	30
7 Aanbevelingen	32

1. Inleiding

1.1 Achtergrond en aanleiding

In 2007 werd de cultuur-historische canon van Nederland gepresenteerd. De canon is door de commissie Van Oostrom samengesteld op verzoek van het ministerie van OCW en presenteert in vijftig vensters de vaderlandse geschiedenis in woord en beeld. Doel is om door middel van deze vensters historische samenhang aan te brengen en het chronologisch inzicht van leerlingen te vergroten. Anders gezegd: de canon is bedoeld als een richtsnoer van kennis over vaderlandse cultuur en geschiedenis voor het onderwijs.

Sinds het schooljaar 2010/11 is de canon van Nederland opgenomen in de kerndoelen voor basisonderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs, als “uitgangspunt ter illustratie van de tijdvakken”. Ook geschiedenismethodes hebben de canon in hun lessen verwerkt. Op de website www.entoen.nu is een groeiende schat aan ondersteunende materialen te vinden, zoals informatieve teksten op verschillende niveaus, uitgewerkte lessen, filmpjes en ander audiovisueel materiaal, methodechecks en regionale varianten ('regiocanons').

Kort na de introductie van de canon en de lancering van de bijbehorende website is in 2008 een nulmeting uitgevoerd naar de stand van zaken en de behoefte aan ondersteuning bij het gebruik van de canon in het onderwijs.¹ Uit de nulmeting bleek dat de canon op dat moment op beperkte schaal in het onderwijs gebruikt werd. Dat was ook niet zo vreemd, want in 2008 bestond er nog veel onduidelijkheid over de manier waarop de canon in de kerndoelen opgenomen zou worden en of en hoe de canon een plek zou krijgen in de schoolmethodes. Maar hoe is de stand van zaken vijf jaar later? Dit onderzoeksrapport doet verslag van de vervolgmeting naar het gebruik van de canon van Nederland in het basisonderwijs.²

1.2 Onderzoeksvragen en onderzoeksactiviteiten

Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen worden in dit rapport beantwoord.

1. Zijn leerkrachten op de hoogte van het bestaan van de canon van Nederland, van de website www.entoen.nu en van de ondersteuningsmogelijkheden die er zijn?
2. Is er sprake van groeiende bekendheid en gebruik van de canon ten opzichte van de nulmeting?
3. Hoe wordt de canon in het basisonderwijs gebruikt?
4. Welke ondersteuningsmogelijkheden bij de canon kennen en gebruiken leerkrachten? Zijn ze daar tevreden mee of hebben ze behoefte aan andersoortige ondersteuning?

Onderzoeksactiviteiten

Om de bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we de volgende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd:

1. Digitale vragenlijst voor directeuren/leerkrachten;
2. Telefonische interviews met leerkrachten die veel ervaring hebben met het werken met de canon;
3. Digitale vragenlijst voor en aanvullende interviews met pabostudenten en pabodocent.

¹ *De canon in het onderwijs. Een nulmeting.* (2008). Vegt, A.L. van der, Kieft, M. Hoogeveen, K. & Grinten, M. van der. Utrecht: Oberon & Sardes.

² In de jaren 2013-2014 zullen metingen worden uitgevoerd in voortgezet onderwijs en maatschappelijke instellingen

In deze paragraaf bespreken we de drie verschillende onderzoeksactiviteiten en geven we nadere informatie over de gebruikte instrumenten.

a) Digitale vragenlijst directeuren/leerkrachten

Bij de nulmeting van 2008 is gebruik gemaakt van een digitale vragenlijst om informatie te verzamelen over de toenmalige stand van zaken rond de canon. Bij de vervolgmeting hebben er ervoor gekozen de meting zo op te zetten dat we de resultaten van toen en nu zo veel mogelijk kunnen vergelijken. Waar mogelijk en relevant zijn de vragen exact hetzelfde gesteld.

Steekproef en respons

De onderzoeksgegevens zijn op verschillende manieren verzameld. Voor het uitzetten van de vragenlijst hebben we in eerste instantie het voorbeeld van de meting uit 2007 nagevolgd. We hebben een steekproef getrokken van zeshonderd basisscholen waarbij we hebben gecontroleerd op schooltype, denominatie, regionale verdeling en verstedelijking. Aan de scholen uit onze steekproef hebben we een brief gestuurd met het verzoek deel te nemen aan het onderzoek. Na een aantal weken was de respons echter nog onvoldoende (58 scholen).

Na overleg met de opdrachtgever hebben we daarom gebruik gemaakt van een tweede manier om basisscholen te benaderen. We hebben een e-mail (met een directe link naar de vragenlijst) gestuurd naar 6500 basisscholen³ en dit leverde een respons op van 307. De respons (via brief en via e-mail) kwam daarmee op 365. De volgende respondenten hebben de vragenlijst namens hun school ingevuld.

Tabel 1.1 Totale respons op de digitale vragenlijst (N = 365)

Groepsleerkracht	55%	onderbouw (groep 3, 4): 17 middenbouw (groep 5, 6): 55 bovenbouw (groep 7, 8): 118 onbekend: 10
Directeur	44%	
Cultuurcoördinator	7%	
Vakleerkracht	2%	Geschiedenis en muziek
Anders	12%	Bijvoorbeeld: IB'er, bouwcoördinator

We hebben de respondenten gevraagd of zij op enigerlei wijze een speciale betrokkenheid hebben bij de canon. "Ja" antwoordde zestig procent van hen (n = 221). Waar die bijzondere betrokkenheid uit bestond, staat weergegeven in onderstaande tabel 1.2.

Tabel 1.2 Respondenten met speciale betrokkenheid bij de canon (n = 221)

Ik geef informatie over de canon door aan mijn collega's	58% (128)
Ik heb de invoering van de canon gecoördineerd	17% (38)
Ik heb een nascholingsmodule gevolgd of canonkaravaan bezocht	7% (15)
Ik ben geschiedenisliefhebber	3% (7)
Anders	15% (33)

³ Met dank aan Podium te Utrecht (Mirjam Delmaar en Ria van Dijk-Snijders Blok).

Representativiteit

We hebben onderzocht of onze onderzoeksgroep een representatieve afspiegeling vormt van alle Nederlandse scholen voor wat betreft het percentage gewichtenleerlingen, denominatie, verstedelijking en provinciale spreiding. We kunnen de volgende uitspraken doen over de representativiteit van de onderzoeksgroep:

- De onderzoeksgroep is representatief samengesteld voor wat betreft het percentage gewichtenleerlingen op school, de denominatie van de scholen en spreiding over grote steden (G4), middelgrote steden (G34) en landelijk gebied.
- Er is een kleine afwijking in representativiteit voor de spreiding van de scholen over de provincies. Scholen uit Flevoland en Friesland zijn enigszins ondervertegenwoordigd en scholen uit Noord-Brabant en Overijssel zijn enigszins oververtegenwoordigd. We hebben echter geen reden om te veronderstellen dat deze beperkte afwijking in provinciale spreiding de resultaten zal vertekenen.

Bij de vragen naar bekendheid en gebruik van de canon is het van belang rekening te houden met selectieve respons bij de interpretatie van de resultaten (die zou iets positiever door kunnen uitvallen dan in werkelijkheid het geval is). Bij de resultaten over de wijze waarop scholen de canon gebruiken speelt selectieve respons minder een rol - daarvoor is het vooral van belang dat de onderzoeksgroep gevarieerd is samengesteld. Om te controleren voor deze selectieve respons, hebben we daarom ten slotte een groep van honderd scholen nagebeld die niet hadden gereageerd op onze brief met de uitnodiging aan het onderzoek deel te nemen (dus uit de oorspronkelijke steekproef van zeshonderd scholen). Deze scholen hebben we gevraagd: 'Wordt de canon bij u op school gebruikt?' en 'Kent u de website www.entoen.nu?'.
.

Vergelijking met 2008

Om de ontwikkeling van bekendheid en gebruik van de canon in het basisonderwijs in beeld te brengen, hebben we de resultaten van de vragenlijst uit de nulmeting van 2008 zo veel mogelijk vergeleken met de resultaten van 2012. We zijn enigszins voorzichtig met het rechtstreeks vergelijken van de resultaten van beide metingen omdat de responsgroep van 2012 anders tot stand is gekomen en veel groter is dan in 2008. Daarom hebben we er voor gekozen om in dit rapport geen tabellen uit 2008 en 2012 naast elkaar te zetten, maar alleen in de tekst vergelijkingen te maken waar dat relevant is.

b) Telefonische interviews

De onderzoeksvragen 3 en 4, naar het gebruik van de canon in het basisonderwijs, lenen zich bij uitstek voor een meer kwalitatief type onderzoek. Daarom hebben we gekozen voor interviews met negen leerkrachten die ervaring hebben met de canon in hun onderwijs. De selectie van deze leerkrachten is tot stand gekomen in overleg met de opdrachtgever.

De interviews zijn gevoerd aan de hand van een semi-gestructureerde gespreksleidraad en per telefoon uitgevoerd. Alle gesprekken zijn uitgewerkt in een verslag. In dit rapport rapporteren we de bevindingen uit deze interviews anoniem. Gespreksonderwerpen waren onder andere:

- Waarom en hoe gebruikt u de canon in uw onderwijs?
- Welke ondersteuningsmogelijkheden gebruikt u en hoe gebruikt u ze?
- Heeft u nog wensen op het gebied van de canon?

c) Vragenlijst/interviews pabostudenten en -docent

Met het oog op het gebruik van de canon in de toekomst, hebben we ook een klein deelonderzoek gedaan naar het gebruik van de canon op de pabo. Hiervoor hebben we bij de brief over de vragenlijst aan de basisscholen een tweede brief gevoegd met het verzoek aan stagiaires om ook een vragenlijst in te vullen over de canon. Aan deze oproep is door 22 studenten gehoor gegeven. Daarnaast hebben we met een pabodocent en met twee pabostudenten een telefonisch interview gehouden.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 laten we zien in hoeverre de deelnemers aan dit onderzoek bekend zijn met de canon en in hoeverre zij zelf met de canon werken. Ook gaan we in op de redenen waarom zij al dan niet met de canon werken en welke plek de canon heeft binnen het onderwijs. Hoofdstuk 3 draait om de website en de overige ondersteuningsmogelijkheden. Ook laten we zien in hoeverre de respondenten tevreden zijn met de producten waar zij gebruik van maken. Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 4 de resultaten van het deelonderzoek onder pabostudenten. In hoofdstuk 5 komen verschillende meningen van respondenten over de canon aan bod en geven we weer welke wensen men nog heeft op het gebied van de canon. In hoofdstuk 6 zetten we de belangrijkste conclusies uit dit onderzoek op een rij. We sluiten dit rapport af met enkele aanbevelingen voor de stichting entoen.nu.

1.4 Dankwoord

Wij willen alle leerkrachten, directeuren, coördinatoren, ib-ers en pabostudenten die de vragenlijst hebben ingevuld, hartelijk bedanken. In het bijzonder willen we de leerkrachten bedanken die ons een kijkje in hun keuken hebben gegund, door met ons te spreken over de manier waarop zij de canon in hun klas gebruiken. Het was een genoegen om te mogen delen in hun enthousiasme over het geschiedenisonderwijs en de canon in het bijzonder. We hebben gesproken met de volgende leerkrachten:

- Joffra van de Velde, Willem Alexanderschool in Leeuwarden
- Jeroen Arts, De Heksenketel in Assen
- Kees Kugel, CBS Roemte in Loppersum
- Hester van der Zee, CBS de Bron in Bolsward
- Marleen Arends, De Wingerd in Zwaag
- Mw. Bekhuis, 't Kampke in Lattrop
- Irene den Hartog, Het Spinnewiel in Alphen aan den Rijn
- Sabine Schaap, De Boemerang in Purmerend
- Dhr. Bosch, OBS De Kring in Maastricht (schriftelijke input)
- Ron Meijer, Katholieke Pabo Zwolle.

2 Bekendheid en gebruik van de canon anno 2012

In dit hoofdstuk laten we zien in hoeverre de respondenten van de po-scholen bekend zijn met de canon en in hoeverre zij gebruik maken van de canon. Aan de hand van een aantal praktijkvoorbeelden brengen we in beeld op welke manieren de canon zoal door scholen wordt gebruikt.

2.1 De canon algemeen

Ten tijde van de nulmeting in 2008 was het voornemen om de canon op te nemen in de kerndoelen bij 80 procent van de scholen bekend. Inmiddels geeft 95 procent van de respondenten aan dat zij ervan op de hoogte zijn dat de canon van Nederland sinds 1 augustus 2010 is opgenomen in de kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

Op ruim zestig procent van de scholen die aan het onderzoek hebben deelgenomen, maakt men gebruik van de canon. De respondenten van deze scholen gebruiken de canon zelf in hun onderwijs of zij geven aan dat de canon door collega's op school wordt gebruikt (zie tabel 2.1). Dat is fors meer dan in 2008: toen werkte 33 procent van de scholen met de canon.

Tabel 2.1 Wordt bij u op school de canon gebruikt?

Ja	63% (294)	
	door mijzelf	195
	door mijn collega's	99
Nee	28% (130)	
Weet niet	9% (41)	

N = 465

2.2 Redenen voor het gebruik van de canon

De respondenten die zelf gebruik maken van de canon geven in grote meerderheid (95 procent) aan dat ze dat doen omdat ze het van belang vinden dat leerlingen kennis nemen van de onderwerpen in de canon. Ook vindt 87 procent van de gebruikers de canon een goede verdieping van de lesstof. Verder weegt ook het feit dat de canon verplicht gesteld is in de kerndoelen voor veel respondenten mee in de overweging om de canon te gebruiken (78 procent). Zie tabel 2.2.

Tabel 2.2: Redenen om de canon te gebruiken. In hoeverre gelden voor u de onderstaande redenen?

	ja!	ja	weet niet	nee	nee!
Voor de leerlingen is het van belang om kennis te nemen van de onderwerpen (vensters) in de canon	46%	49%	3%	2%	0%
De canon is een goede verdieping van de lesstof	30%	57%	7%	5%	0%
De canon is verplicht gesteld in de kerndoelen	20%	58%	9%	13%	0%

N = 190-194

Overige redenen

In de vragenlijst kregen respondenten de mogelijkheid om zelf in eigen woorden aan te vullen welke andere redenen zij hebben om de canon te gebruiken. Een deel van de respondenten (12 procent) heeft dat gedaan. Ook in de telefonische interviews kwamen nog vier andere redenen naar voren voor het gebruik van de canon.

a) Aantrekkelijk materiaal

Enkele respondenten uiten in de vragenlijst hun enthousiasme over de manier waarop de canon en de website zijn vormgegeven. Ze merken dat het materiaal de leerlingen aanspreekt. *“Het materiaal dat bij de canon hoort is aantrekkelijker dan dat van de methode. Het spreekt tot de verbeelding.”* Dat maakt de lessen niet alleen leuker, maar maakt ook dat de lesstof bij de leerlingen beter beklijft. Dat is bijvoorbeeld het geval op basisschool de Regenboog, zoals bleek uit een interview met de leerkracht van groep 8:

Beter bij de les

De leerkrachten van basisschool de Regenboog⁴ zien als groot voordeel van de canon dat het heel visueel is: *“Voorheen merkten we dat bijna 50% van de leerlingen gaandeweg afhaakte bij het geschiedenisonderwijs, omdat ze de stof moeilijk konden volgen. Met de canon bereiken we de groep die moeite heeft met leren beter, vooral door de visuele en interactieve insteek.”*

b) De canon brengt geschiedenis dichtbij

Meerdere malen werd ook genoemd dat de canonvensters geschikt zijn om geschiedenis dichtbij de leerlingen te brengen. Een leerkracht merkt op: *“Door de canonvensters is een relatie met onderwerpen uit de directe omgeving makkelijker te leggen.”* Ook is het goed gelukt om het verleden “leuk en eigentijds” te vertalen, vindt een andere leerkracht. *“daardoor wordt geschiedenis een belevenis.”* Uit een interview bleek dat ook de focus op de vaderlandse geschiedenis in dit kader relevant wordt geacht: het is ‘dichtbij huis’ en daardoor aansprekend.

Dichtbij huis

De leerkracht van groep 8 van De Vlieger merkt dat de canon de kinderen aanspreekt door de focus op de vaderlandse geschiedenis. *“Ze vinden het leuk om te horen hoe Nederland is opgebouwd in al die jaren. Dan krijg je bijvoorbeeld als reactie van kinderen: “ik wist niet dat er in Nederland als klein land zóveel belangrijke mensen zijn geweest!!!” Het is ‘dichtbij huis’ en daarmee raak je bij kinderen echt een snaar. Ik merk dat kinderen zich betrokken voelen bij de thema’s en dat het daardoor ook goed blijft hangen.”*

c) De canon past in concept ‘onderzoekend leren’

Een aantal leerkrachten geeft aan dat de canon goed past binnen het concept ‘onderzoekend leren’, vanwege de grote hoeveelheid kwalitatief goede en toegankelijke informatie die (met name via de website) beschikbaar is. Een leerkracht merkt op: *“Ik vind de canon een geweldige iets. We maken er op onze school wekelijks gebruik van bij de TopCanon lessen van de methode TopOndernemers. Het sluit goed aan bij de zelfstandige manier van werken die we op onze school voorstaan. We willen kinderen graag zelf laten ontdekken en de canon is daar een goed hulpmiddel voor.”* Overigens vinden niet alle leerkrachten de canon (en de website) geschikt om kinderen zelfstandig mee te laten werken. Hierop komen we in hoofdstuk 4 terug.

d) De canon als goede kapstok

Een opmerking die ook meerdere keren is gemaakt, is dat de canon “structuur en duidelijkheid” geeft en daardoor een goede kapstok biedt voor leerkrachten en leerlingen. Een leerkracht geeft aan: *“Met de canon komen we veel verder en behandelen we meer onderwerpen dan met de klassieke*

⁴ De namen van de scholen zijn gefingeerd.

lesmethode. Door middel van de canon kun je ontwikkelingen veel makkelijker en sneller met elkaar in verband brengen en op een tijdlijn plaatsen.” Leerlingen krijgen daardoor inzicht in de chronologie van gebeurtenissen en de logische overgangen van de ene ontwikkeling naar de andere. Dat is ook de ervaring van de geschiedenislerkracht van basisschool de Schakel:

Logische verbanden

Op de Schakel werd voorheen gewerkt met een geschiedenismethode. De leerkracht merkte echter dat er bij de leerlingen uiteindelijk maar weinig bleef hangen van wat er was behandeld. Inmiddels heeft hij de methode helemaal vervangen door lessen die hij zelf ontwerpt, op basis van de canon. De leerlingen onthouden van de canonlessen veel meer, is zijn ervaring. *“Dat komt vooral door de chronologie in de thema’s die aan bod komen. Uit de canon wordt heel duidelijk hoe de ene ontwikkeling volgt op de andere. Doordat leerlingen de verbanden beter zien, blijft het beter hangen en spreekt het inhoudelijk meer aan. In de methode was dat veel minder het geval: onderwerpen stonden veel meer los van elkaar.”*

2.3 Redenen om de canon niet te gebruiken

We hebben de groep respondenten die de canon *niet* gebruiken gevraagd waarom dat zo is. Een grote groep geeft aan dat dat komt doordat ze zelf niet of nauwelijks les geven; het betreft dan in de meeste gevallen directeuren. Een andere reden die vaak wordt genoemd om de canon niet te gebruiken, is dat de onderwerpen uit de canon al verwerkt zijn in het onderwijs (genoemd door 36 procent van de niet-gebruikers). Van de niet-gebruikers geeft 17 procent aan dat zij nog wel van plan zijn om de canon te gaan gebruiken, maar dat het er nog niet van gekomen is. Slechts enkele respondenten geven als reden voor het niet-gebruiken van de canon dat zij geen geschikte toepassingsmogelijkheden kennen, dat zij het niet eens zijn met de keuze van de onderwerpen uit de canon, of dat ze geen digibord in de klas hebben (elk 2 procent). Deze overwegingen spelen dus maar zelden een - doorslaggevende - rol.

Tabel 2.3: Redenen om de canon niet te gebruiken, in volgorde van het aantal keren dat het antwoord gegeven is. Respondenten konden meerdere antwoordmogelijkheden aankruisen.

	Percentage
Ik geef zelf niet of nauwelijks les	45%
De onderwerpen uit de canon zijn al in mijn onderwijs verwerkt	36%
Het is er nog niet van gekomen, maar ik wil het wel gaan doen	17%
Ik ken geen geschikte toepassingsmogelijkheden voor mijn onderwijs	2%
Ik ben het niet eens met de keuze van de onderwerpen (de 50 vensters)	2%
Ik heb geen digibord in de klas	2%

N=171

Overige redenen

Respondenten kregen in de vragenlijst de mogelijkheid om in eigen woorden nog andere redenen te geven voor het niet-gebruiken van de canon. Van de niet-gebruikers heeft 22 procent nog andere redenen genoemd om de canon niet te gebruiken. We noemen de drie belangrijkste overige redenen voor niet-gebruik.

a) De methode

In veel gevallen noemen respondenten als reden om de canon niet te gebruiken dat de methode op hun school leidend is. Het is respondenten vaak niet duidelijk hoe de canon zich daartoe verhoudt en

of de canon al dan niet in verwerkt is in de methode. Een leerkracht schrijft: *“We hebben drie kwartier geschiedenisles per week. We volgen een methode. Ik heb de canon ter kennisgeving aangenomen en volg verder de methode. Er zullen vast onderwerpen in de methode aan bod komen, maar daar heb ik me niet in verdiept.”* Een andere leerkracht meldt: *“We hebben de poster in de klas hangen (groep 7/8). Verder maken we gebruik van de nieuwe methode Brandaan. Ik ga er van uit dat in deze methode de canon juist verwerkt is (dit is uiteraard een aanname).”* Een derde leerkracht reageert: *“Ik zie het nut er niet van in. Wij hebben een methode voor geschiedenis. Die is schoolbreed en is die dan niet goed (genoeg) meer?”* Een aantal respondenten dat nu nog tot de niet-gebruikers behoort, geeft wel aan rekening te zullen houden met de canon bij de keuze van een nieuwe methode.

b) Tijdsdruk

Verder noemen meerdere respondenten tijdsdruk als reden om de canon niet te gebruiken. *“We hebben te weinig tijd om naast onze geschiedenismethode teveel aandacht te besteden aan de canons.”* Het lijkt erop dat sommige respondenten het gevoel hebben dat de canon ‘weer iets extra’s’ is: *“We hebben al teveel op ons bordje!”* De sterke nadruk die vanuit maatschappij en politiek gelegd wordt op toetsresultaten voor met name taal en rekenen, maakt dat zaakvakken soms minder prioriteit krijgen: *“We houden heel veel af, want anders komen wij niet aan de methodes (=kerndoelen) toe en zijn de opbrengsten van de leerlingen te laag.”*

c) Onbekendheid met de canon

Enkele respondenten geven aan dat zij de mogelijkheden van de canon niet goed kennen. Een enkeling kende de canon helemaal nog niet, anderen kennen ‘de canon’ wel maar zijn niet op de hoogte van de precieze functie en de mogelijkheden van de canon: *“Het is bij onze school vaag bekend dat er toen iets is opgezet. Het boek komt bekend voor maar is door verbouwing en verhuizing blijkbaar zoekgeraakt. We hopen dat het alsnog toegestuurd kan worden, want het heeft wel onze interesse.”* De enquête heeft sommigen op het idee gebracht om de mogelijkheden (opnieuw) te gaan verkennen. Zo merkt een leerkracht aan het eind van de vragenlijst op: *“We hebben ons er te weinig in verdiept en de mogelijkheden van de site niet benut. Deze enquête heeft me het idee gegeven om me er wat meer in te verdiepen en de collega’s op de hoogte te stellen van de website entoen.nu.”* Ook komt het voor dat leerkrachten zelf gebruik maken van de canon, hoewel er geen schoolbrede aandacht voor is. Een leerkracht plaatste aan het einde van de vragenlijst de volgende opmerking: *“Ik gebruik de site voor de ondersteuning van mijn geschiedenislessen en ik gebruik het ook vakoverstijgend. Ik weet niet of mijn collega’s net zo op de hoogte zijn - ik zal het in de komende vergadering meteen meenemen.”* Ook de geschiedenisdocent van de pabo die we in het kader van dit onderzoek geïnterviewd hebben, zegt in contacten met basisschoolleerkrachten te merken dat nog lang niet iedereen zicht heeft op de mogelijkheden van de canon.

2.4 De canon in relatie tot de schoolvakken en de methoden

De helft van de canongebruikers (51 procent) gebruikt de canon op een structurele manier. Bij hen heeft de canon een vaste plek in de methode(n) of in de lessen. De andere helft van de canongebruikers (49 procent) maakt meer incidenteel gebruik van de canon: bij projecten of thema’s.

In de vorige paragraaf kwam al even aan de orde dat het voor scholen niet altijd duidelijk is hoe de canon zich verhoudt tot de verschillende schoolvakken en de bijbehorende methoden. Uit de reacties blijkt dat men de canon voornamelijk met de vakken geschiedenis en wereldoriëntatie associeert. Vakken als culturele vorming of aardrijkskunde worden in dit verband zelden genoemd. Het uitgangspunt van de stichting Entoen.nu dat de canon een ‘integrerend onderdeel’ van het hele curriculum moet worden, lijkt bij weinig scholen te zijn geland.

Verder zijn er verschillen tussen scholen als het gaat om de positie die de canon inneemt ten opzichte van de methode(n). In de lessen geschiedenis of wereldoriëntatie blijft de methode doorgaans leidend. De canon wordt daarnaast (meer of minder intensief) gebruikt als aanvulling, bron van verrijkingsmateriaal, of als checklist om na te gaan of alle onderwerpen uit de canon in de methode aan bod komen. Zoals onder andere blijkt uit het eerder genoemde voorbeeld van De Schakel en het voorbeeld van De Vlieger in de volgende paragraaf komt het ook voor dat de canon een leidende positie inneemt: de lessen geschiedenis of wereldoriëntatie worden vormgegeven op basis van de canon, waarbij de methode slechts nog incidenteel wordt gebruikt, slechts nog een rol vervult als naslagwerk of zelfs helemaal is afgeschaft. Dat is in principe niet de bedoeling van de canon zoals ook blijkt uit het didactisch kader van de stichting Entoen.nu:

“We pleiten er niet voor om de canon als een apart en verplicht leervak in het onderwijsrooster op te nemen. Het is ook niet nodig om er heel specifieke lesmethoden voor te ontwikkelen. In feite komt het merendeel van de vijftig gekozen vensters in alle gangbare methoden al wel aan de orde. De canon is er niet om die te vervangen. De canon moet een integrerend onderdeel worden van het hele curriculum. (..) De canon is er om samenhang aan te brengen. Behandel de watersnood van 1953 bij het vak aardrijkskunde, (..) gebruik het vak Nederlands om het oude zinnetje 'Hebban olla vogala' klassikaal te bespreken. Het venster kinderarbeid biedt openingen binnen het vak wereldoriëntatie. De vensters over Rembrandt, van Gogh en De Stijl binnen het vak culturele vorming. Zo kan de canon, door alle vakken heen, een terugkerend verschijnsel worden dat aan de leerlingen de broodnodige historische samenhang verschaft.”

Bron: <http://entoen.nu/primair-onderwijs/didactisch-concept#website-als-hulpmiddel>

Ook de geschiedenisdocent van de pabo die we in het kader van dit onderzoek hebben geïnterviewd, acht vervanging van de methode door de canon niet wenselijk: *“Onderdelen van de canon zouden eventueel paragrafen uit de methode kunnen vervangen, maar de canon is niet geschikt en ook niet bedoeld om de hele methode te vervangen. Daarvoor is de link tussen de vensters te gering. Er worden te grote stappen gezet, bijvoorbeeld van de hunebedden naar de Romeinen.”*

2.5 De canon in de praktijk

Om een beeld te schetsen van de variatie in manieren waarop scholen de canon gebruiken, hebben we hieronder enkele praktijkvoorbeelden opgenomen. In het eerste voorbeeld speelt de canon vooral op de achtergrond een rol, in het tweede voorbeeld is de rol van de canon prominenter en in het derde voorbeeld is de canon zelfs leidend en grotendeels methodevervangend.

De canon in thema's, als naslagwerk voor leerkrachten en leerlingen

Op de Zonnewijzer staan gedurende het jaar verschillende thema's centraal. Alle bovenbouwleerkrachten maken gebruik van de canon wanneer dat past binnen het thema waaraan wordt gewerkt. Wanneer dat aan de orde is, zoeken de leerkrachten naar informatie via de website entoen.nu: met name filmpjes en boeken. De leerkrachten vinden dit een hele waardevolle bron: *“het is heel duidelijk en overzichtelijk, per thema zijn er ontzettend veel bronnen te vinden.”*

‘Onderzoekend leren’ is op deze school een belangrijk uitgangspunt. Leerlingen zoeken zelf vaak

informatie op internet en entoen.nu is daarbij een veel gebruikte bron. *“Ze kunnen hier goed zelf informatie vinden. Als ze ‘gewoon’ op internet zoeken, komen ze al snel uit op Wikipedia en dat is vaak te moeilijk voor ze. Op entoen.nu staat het goed uitgelegd op hun eigen niveau, zodat ze er goed zelf mee kunnen werken.”*

De canon als aanvulling en bron van verrijking

Op de Basisschool de Windroos is een canonwand gemaakt, met voor elk venster een door leerlingen gemaakt schilderij. Daardoor neemt de canon fysiek een centrale plek in de school in. Ook de collectie van de schoolbibliotheek is aangepast aan de canonvensters. De leerkrachten gebruiken de canon naast de geschiedenismethode, die zelf ook al op de canon is afgestemd. *“Ik gebruik de canon daarbij ook als ‘checklist’: om na te gaan of alle onderwerpen in de methode aan bod komen. Ik gebruik daarvoor de methodecheck, die geeft een handig overzicht. Verder gebruik ik de website voor het vinden van geschikt beeldmateriaal en teksten, boeken en verhalen om in de klas voor te lezen. Boeken die passen bij het venster dat behandeld wordt, leg ik ook in het leesmandje. Daar mogen kinderen boeken uit pakken om zelf te lezen. Het aanbod van materialen rondom de canon is heel compleet: filmpjes, tips voor literatuur en uitstapjes. De methode biedt dat niet allemaal.”*

De canon centraal

De Vlieger maakt gebruik van de methode Topondernemers bij het vak wereldoriëntatie. Geschiedenis is hiervan een onderdeel. In de opdrachtkaarten die bij de methode horen, wordt een link gelegd naar (onderdelen van) de canon en de website entoen.nu. Echter: omdat niet alle canonvensters in deze methode aan bod komen, vonden de leerkrachten de inhoudelijke basis te smal. Ze hebben daarom besloten om de canon afzonderlijk te behandelen, waarbij soms nog wel de link wordt gelegd naar de opdrachtkaarten van Topondernemers. *“We starten in groep 6 met het behandelen van de canon. In groep 6 behandelen we venster 1 tot en met 15, in groep 7 venster 16 tot en met 34 en in groep 8 de rest. Zo weten we zeker dat de leerlingen met alle onderdelen hebben kennisgemaakt als ze naar de brugklas gaan.”*

2.6 Samenwerking met andere instellingen

We vroegen de respondenten met welke culturele instellingen hun school samenwerkt bij het gebruik van de canon in het onderwijs. Deze vraag is beantwoord door 269 respondenten. Tabel 2.4 geeft hun antwoorden weer.

Tabel 2.4: Instellingen waarmee in het kader van de canon wordt samengewerkt

openbare bibliotheek	75%
gemeentelijke instelling voor cultuureducatie	60%
musea	55%
centrum voor de kunsten/muziekschool	29%
provinciale instelling voor cultuureducatie	28%
archieven	10%
geen van deze instellingen	25%
weet niet	13%

N=269

Een ruime meerderheid van de scholen geeft aan samen te werken met de openbare bibliotheek bij het gebruik van de canon. Ook gemeentelijke instellingen voor cultuureducatie werden door een meerderheid genoemd, evenals musea. Enkele respondenten merken hierbij echter op dat de samenwerking niet (primair) in het teken staat van de canon.

Kleinere groepen respondenten noemen nog het centrum voor de kunsten en/of de muziekschool (29 procent), de provinciale instelling voor cultuureducatie (28 procent) en archieven (10 procent) als samenwerkingspartners. Enkele respondenten noemen zelf andere instellingen waarmee hun school samenwerkt: heemkundekring, instelling voor cultureel erfgoed, een historische vereniging in de gemeente, kunstenaars en beheerder van oorlogskerkhoven.

3 De website en overige materialen

Dit hoofdstuk geeft weer in hoeverre de respondenten bekend zijn met de website www.entoen.nu en hoe vaak en op welke manier zij de website gebruiken. Ook laten we zien van welke andere materialen rond de canon zij gebruik maken.

3.1 Bekendheid en gebruik van de website

64 procent van de totale groep respondenten kent de website www.entoen.nu (zowel degenen die de vragenlijst hebben ingevuld als degenen die zijn nagebeld; N = 465). Dat is een toename ten opzichte van 2008: de website was toen bij 29 procent van de deelnemers aan het onderzoek bekend. Van de respondenten heeft 64 procent wel eens één of meerdere onderdelen van de website bekeken of zelf gebruikt (dat gold in 2008 voor 13 procent van de respondenten).

Aan hen die de website kennen hebben we gevraagd welke onderdelen van de website ze bekeken of zelf gebruikt hebben. Tabel 3.1 geeft een overzicht van het gebruik per onderdeel. De meest gebruikte onderdelen staan bovenaan en de minst gebruikte onderaan.

Tabel 3.1: Overzicht van bekendheid en gebruik van verschillende onderdelen van de website www.entoen.nu

	niet bekeken	bekeken, niet van plan te gebruiken	bekeken, van plan te gebruiken	heb ik zelf gebruikt	heb ik niet zelf gebruikt, maar mijn collega's wel
audiovisueel materiaal foto's en filmpjes over een venster	9%	3%	14%	57%	18%
vensterplaten	14%	9%	22%	41%	15%
beschrijvingen van de vensters	11%	11%	23%	43%	12%
links naar relevante websites	24%	5%	16%	43%	12%
vensterteksten passend bij verschillende leeftijdsgroepen	18%	8%	22%	38%	14%
pagina's met algemene informatie over de canon, nieuws, discussieforum	23%	17%	23%	25%	11%
tips voor boeken en films	33%	9%	25%	23%	11%
uitgewerkte canonlessen voor het basisonderwijs	24%	16%	31%	18%	11%
methodecheck	48%	14%	17%	15%	7%
quiz	46%	12%	20%	13%	9%
tips voor excursies	42%	16%	25%	9%	8%

N=244

Het audiovisuele materiaal wordt het meest gebruikt (op driekwart van de scholen), gevolgd door de vensterplaten (ruim de helft van de scholen), beschrijvingen van de vensters en links naar relevante websites (beide ook door meer dan de helft van deze scholen). Ook zijn op meer dan de helft van de responderende scholen de vensterteksten gebruikt die passen bij verschillende leeftijdsgroepen.

Tot nu toe is op 29 procent van de scholen gewerkt met de uitgewerkte canonlessen. Ongeveer één op de drie respondenten heeft aangegeven van plan te zijn om de uitgewerkte canonlessen te gaan gebruiken. Van alle genoemde onderdelen zijn de methodecheck en de quiz het minst bekend, bijna de helft van de respondenten heeft er nog nooit naar gekeken.

Aan de websitegebruikers hebben we gevraagd hoe vaak ze de website bezoeken. Deze groep bevat een groot aantal trouwe bezoekers: 31 procent van hen kijkt wekelijks op www.entoen.nu, 45 procent maandelijks. Een leerkracht vertelt: "Ik ga er af en toe voor zitten om weer eens goed te kijken wat er allemaal te vinden is."

3.2 Functie van de website in de lessen

Aan de respondenten die zelf één of meerdere onderdelen van de website hebben gebruikt, hebben we gevraagd op welke manier zij de website gebruiken. Onderstaande tabel geeft hun antwoorden weer (men kon meerdere antwoordmogelijkheden aankruisen):

Tabel 3.2: Wijze van gebruik van de website www.entoen.nu

klassikaal, met het digibord	76%
leerlingen bezoeken de website zelf	38%
ik gebruik de website bij de voorbereiding van mijn lessen	57%

N=172

Ruim driekwart van deze respondenten gebruikt de website klassikaal, met het digibord. Ook gebruikt een groot deel van de respondenten (57 procent) de website bij de voorbereiding van hun lessen. Leerlingen zelf de site laten bezoeken, is minder gangbaar (38 procent). Op sommige scholen ontbreken daarvoor de faciliteiten. Daarnaast verschillen de meningen over de geschiktheid van de website voor zelfstandig gebruik door leerlingen. Hoewel een aantal respondenten de website roemt vanwege de toegankelijkheid ervan voor leerlingen, zijn er ook leerkrachten die expliciet aangeven dat ze de website niet zo geschikt vinden om leerlingen zelf mee te laten werken. Een aantal van hen noemt een uitbreiding van de (interactieve) mogelijkheden om leerlingen zelf met de website te laten werken als aanbeveling (zie ook hoofdstuk 5 over meningen en wensen).

Op scholen waar leerlingen wel zelf met de website werken, gebeurt dat op verschillende manieren. Meerdere malen wordt genoemd dat leerkrachten de website aanreiken als (één van de) mogelijke informatiebron(nen), waar leerlingen zelfstandig naar informatie kunnen zoeken (zoals in het voorbeeld van de Zonnewijzer in paragraaf 3.6). Ook komt het voor dat leerkrachten leerlingen individueel met de website laten werken, als uitbreiding van de leerlingentaak. Een andere vorm is nog dat leerlingen de opdracht krijgen om de website thuis te bezoeken, als voorbereiding op de lessen of zoals in onderstaand voorbeeld van de Vlieger, als voorbereiding op een proefwerk.

Teksten om zelf te lezen en te leren

Op De Vlieger maken de leerkrachten veel gebruik van de teksten die op de website staan voor verschillende leeftijden. "De tekst die geschikt is voor groep 7 en 8 krijgen de kinderen mee om thuis te leren. Wij maken op basis daarvan proefwerken. Dat werkt ontzettend goed: de onderwerpen worden in deze teksten heel goed uitgelegd. Het is makkelijk te begrijpen voor de leerlingen." De leerkracht stimuleert de kinderen ook om zelf de filmpjes en de teksten op de website te bekijken. Blauwgedrukte - moeilijke - woorden worden daar nog uitgelegd wanneer je er met de muis overheen gaat.

3.3 Waardering van de website

Aan degenen die één of meerdere onderdelen van de website bekeken of zelf gebruikt hebben, hebben we gevraagd om aan te geven in hoeverre ze het eens zijn met de volgende stellingen:

Tabel 3.3: Mate van instemming met drie stellingen over de website *entoen.nu*

	helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens
De website <i>entoen.nu</i> is informatief	43%	53%	5%	0%	0%
De website <i>entoen.nu</i> is gebruiksvriendelijk	32%	56%	11%	1%	0%
De website <i>entoen.nu</i> bevat goede lessuggesties	19%	55%	26%	0%	0%

N=215

Deze tabel laat zien dat vrijwel alle gebruikers de website informatief vinden (95 procent). Ook vindt een grote meerderheid de website gebruiksvriendelijk (88 procent). Ongeveer driekwart van de respondenten is van mening dat de website goede lessuggesties bevat, de rest oordeelt daarover 'neutraal' (een deel van de respondenten die dit antwoord hebben gegeven, kent de lessuggesties mogelijk niet). In 2008 oordeelden de respondenten nagenoeg hetzelfde over deze stellingen.

De website krijgt een gemiddeld rapportcijfer van 7,8. In hun toelichtingen op de rapportcijfers laten leerkrachten zich lovend uit over de site (zie kader). Vaak wordt genoemd dat de website overzichtelijk is, mooi is vormgegeven en veel materiaal biedt. Een enkeling noemt als minpunt dat de site soms niet goed bereikbaar is.

Een greep uit de toelichtingen die de respondenten bij hun rapportcijfer voor de website gaven:

- *“Overzichtelijk en sluit aan op Brandaan methode. Ook handig om eigen geschiedenislessen te maken met behulp van deze site: erg mooi beeldmateriaal, relevante links.”*
- *“Handig en overzichtelijk in het gebruik.”*
- *“Geschiedenis is mede dankzij *entoen.nu* een favoriet vak van onze leerlingen.”*
- *“Waarschijnlijk bevat de website veel meer dan ik tot nu toe weet en gebruik.”*
- *“Zeer inspirerend en uitgebreid.”*
- *“Vooral het beeldmateriaal vind ik van grote waarde.”*
- *“Het is een hele prettige site. Heel overzichtelijk en gebruiksvriendelijk, met veel materiaal bij elk venster.”*
- *“Prettige werkomgeving voor zowel kind als leerkracht.”*
- *“Prachtige website met zeer diverse informatie op verschillende manieren aangeboden. Er wordt tegemoet gekomen aan de verschillende behoeftes van leerlingen (en leerkrachten).”*

3.4 Bekendheid en waardering van andere ondersteuningsmogelijkheden

Bekendheid

In de afgelopen jaren zijn (behalve de website) nog meer producten en materialen geïntroduceerd voor de ondersteuning van leerkrachten bij het gebruik van de canon in het onderwijs. We vroegen de respondenten met welke van onderstaande producten zij bekend zijn en of zij (of hun collega's) deze op school gebruiken. Tabel 3.4 bevat een overzicht van hun antwoorden. De meest gebruikte producten staan bovenaan, de minst gebruikte onderaan.

Tabel 3.4: Bekendheid en gebruik van ondersteuningsmogelijkheden

	niet bekend	bekend, niet van plan te gebruiken	bekend, van plan te gebruiken	heb ik zelf gebruikt	heb ik niet zelf gebruikt, maar mijn collega's wel
beeldmateriaal bij de vijftig vensters, zoals de canonclips en de canonafleringen van het Klokhuis	24%	8%	16%	39%	13%
wandkaart waarop alle vijftig vensters van de canon op een tijdlijn zijn afgebeeld	24%	23%	18%	22%	13%
informatie van de stichting entoen.nu bijv. de folder Canon in de klas	46%	21%	10%	15%	7%
vensterkaarten bij elk venster, om te gebruiken als dat specifieke venster aan de orde is.	47%	22%	15%	9%	6%
website regiocanons.nl voor regionale en lokale canons	61%	18%	10%	8%	3%
andere 'gadgets' zoals miniboekjes, stickervellen, etc.	62%	22%	5%	8%	3%
Canonkaravaan (conferenties over de canon) en/of andere nascholingsmodules	54%	32%	4%	7%	3%
fysieke presentatie van de canonvensters in het Openluchtmuseum in Arnhem (in voorbereiding)	72%	21%	5%	1%	1%

N=365

Op meer dan de helft van alle responderende scholen (52 procent) heeft men gebruik gemaakt van het beeldmateriaal bij de vijftig vensters. Daarna is de wandkaart het meest populair: deze is op 35 procent van de scholen gebruikt en bijna één op de vijf respondenten is van plan om deze te gebruiken. De website regiocanons.nl, de 'gadgets' zoals miniboekjes en stickervellen en de Canonkaravaan zijn bij een meerderheid van de respondenten niet bekend. Ook is bijna driekwart van den respondenten niet op de hoogte van de in voorbereiding zijnde presentatie van de canonvensters in het Openluchtmuseum in Arnhem.⁵

⁵ Op verzoek van het museum hebben we nog extra vragen gesteld over deze presentatie, daarover is aparte rapportage beschikbaar.

Waardering van de ondersteuningsmogelijkheden

Aan de respondenten die hebben aangegeven één of meerdere producten zelf te hebben gebruikt, is gevraagd hoe tevreden zij over deze producten zijn (met uitzondering van de presentatie in het Openluchtmuseum, die immers nog in voorbereiding is). Onderstaande tabel geeft hun antwoorden weer. In de laatste kolom staat telkens hoeveel respondenten deze vraag voor het betreffende item hebben beantwoord.

Tabel 3.5: Tevredenheid over ondersteuningsmogelijkheden

	heel tevreden	tevreden	niet tevreden, niet ontevreden	ontevreden	heel ontevreden	Aantal gegeven antwoorden
beeldmateriaal bij de vijftig vensters, zoals de canonclips en de canonafleveringen van het Klokhuis	40%	52%	6%	1%	0%	141
wandkaart waarop alle vijftig vensters van de canon op een tijdlijn zijn afgebeeld	20%	58%	22%	0%	0%	79
informatie van de stichting entoen.nu bijv. de folder Canon in de klas	26%	54%	20%	0%	0%	54
vensterkaarten bij elk venster, om te gebruiken als dat specifieke venster aan de orde is.	19%	63%	16%	3%	0%	32
website regiocanons.nl voor regionale en lokale canons	13%	71%	10%	6%	0%	31
andere 'gadgets' zoals miniboekjes, stickervellen, etc.	11%	57%	29%	4%	0%	28
Canonkaravaan (conferenties over de canon) en/of andere nascholingsmodules	32%	52%	16%	0%	0%	25

Beeldmateriaal

Het beeldmateriaal dat bij de vijftig vensters hoort kent veruit de meeste gebruikers en roept (daardoor) ook veruit de meeste reacties op. De waardering voor het beeldmateriaal is heel groot: maar liefst 92 procent van de gebruikers is tevreden tot heel tevreden over het beeldmateriaal. Veel leerkrachten zien dit beeldmateriaal als een waardevolle verrijking van hun lessen. Eén van de leerkrachten schrijft: *“Het beeldmateriaal blijft erg hangen bij de kinderen. Het spreekt tot de verbeelding.”*

Ondanks de hoge waardering van het beeldmateriaal worden er ook kritische noten gekraakt. Er klinken vooral gemengde geluiden over het vaste ‘discussie-einde’ van de canonclips. Meerdere leerkrachten merken op dat ze het niet nodig vinden dat dit element elke keer in dezelfde vorm terugkomt. Sommige leerkrachten zouden liever zien dat het informatieve gedeelte langer duurt en het discussiegedeelte korter. Een leerkracht geeft aan: *“De discussiepunten sluiten niet altijd aan bij de invalshoeken die ik zelf aan de orde wil stellen.”* Een andere leerkracht meldt dat het in de klas veelal hilariteit wekt wanneer de kinderen in de filmpjes aan het woord komen. Er zijn echter ook meerdere leerkrachten die expliciet aangeven het waardevol te vinden dat aan het einde van de filmpjes een link wordt gelegd naar deze tijd. *“Daardoor komen de onderwerpen heel dichtbij en spreekt het aan.”* Een leerkracht oppert: *“De discussie/vraagstelling aan het eind zou een keuzemoment voor de leerkracht moeten zijn. Het kan wel eens leuk zijn, maar het hoeft niet elke keer op dezelfde manier.”* Enkele

leerkrachten geven als commentaar dat ze de filmpjes voor groep 7 en 8 vaak wat eenvoudig vinden. Een leerkracht meldt: *‘Ik kies vaak voor de filmpjes van het VO, omdat die wat meer diepgang hebben.’*

Andere producten

Ook voor alle andere producten geldt dat een ruime meerderheid van alle gebruikers daarover tevreden tot zeer tevreden is. Met name de veelzijdigheid en de compleetheid van het aanbod worden gewaardeerd. De leerkracht van groep 5 van basisschool de Ark verwoordde dat als volgt:

Een compleet pakket

De leerkracht van groep 5 van basisschool de Ark gebruikt de canon en www.entoen.nu voor haar lessen in het kader van wereldoriëntatie. Ze gebruikt filmpjes en vensterplaten ter illustratie. Ook heeft de school al bij de invoering van de canon nieuwe boeken aangeschaft op basis van de boekentips die er gegeven worden. De leerkracht is erg tevreden over deze ondersteuningsmogelijkheden. *‘Het is heel waardevol. Per thema vind je boeken, filmpjes, enzovoort. Het mooie is dat het allemaal aan elkaar is gekoppeld, het is een compleet pakket. En vooral de filmpjes spreken de leerlingen aan.’*

4 Meningen en wensen

In dit hoofdstuk gaan we in op meningen en wensen van leerkrachten rond de canon. We presenteren een aantal stellingen waar leerkrachten hun mening over hebben gegeven (in paragraaf 6.1) en in paragraaf 6.2 bespreken we de wensen die leerkrachten hebben geuit in vragenlijst en gesprekken.

4.1 Oordeel over de canon

Canon als didactisch concept

De vragenlijst heeft (net als in de nulmeting) ook als doel te peilen hoe er in het basisonderwijs gedacht en geoordeeld wordt over de canon. De respondenten hebben hun mening gegeven over de onderstaande stellingen en we hebben ze geordend op basis van instemming (van meer naar minder). Het meeste bijval krijgt de stelling 'De canon helpt kennis over de Nederlandse geschiedenis en cultuur te bevorderen', zo'n acht op de tien respondenten is het daar mee eens. Enthousiasme bestaat ook voor de bruikbaarheid van de canon in het onderwijs. Slechts een minderheid van de respondenten vindt de canon overbodig.

Tabel 4.1: Oordeel over canon als didactisch concept (N = 361-363)

	Ja!	Ja	?	Nee	Nee!
De canon helpt kennis over de Nederlandse geschiedenis en cultuur te bevorderen	24%	59%	10%	5%	1%
De canon is goed bruikbaar voor het onderwijs	24%	53%	18%	5%	1%
De canon is goed samengesteld	10%	55%	27%	6%	1%
De canon voorziet in een behoefte binnen het onderwijs	8%	45%	30%	14%	3%
De canon is een welkom houvast in mijn lessen	16%	35%	28%	19%	1%
De canon spreekt de leerlingen aan	6%	41%	40%	10%	3%
De canon versterkt onze nationale identiteit	6%	37%	38%	13%	5%
De canon helpt ons lacunes in het onderwijs te verhelpen	7%	33%	41%	17%	3%
Er is behoefte aan een internationale canon voor het Nederlandse onderwijs	8%	23%	41%	21%	7%
De canon is overbodig	3%	11%	14%	52%	20%

Vergeleken met de meting van vijf jaar geleden valt op dat de twee stellingen die nu de meeste bijval krijgen, dat destijds ook kregen. Verschuivingen zijn er ook: de canon wordt anno 2012 minder overbodig gevonden en bijna de helft van de respondenten vindt dat de canon de leerlingen aanspreekt, waar destijds twee derde aangaf dat niet te weten. Sowieso was het percentage 'weet niet' op vrijwel alle stellingen vijf jaar geleden groter dan nu.

De inhoud van de canon

In de interviews kwam soms zijdelings ook de inhoudelijke samenstelling van de canon aan de orde. Sommige geïnterviewde leerkrachten hebben duidelijke ideeën over de vensters en de keuzes die daarbij zijn gemaakt.

Een leerkracht noemt de onderwerpkeuze binnen de canon goed, maar *"ik mis ook wel eens wat"*, vooral als de methode niet goed aansluit bij de vensters. Ze geeft als voorbeeld de Middeleeuwen: de canon kiest voor het venster Graaf Floris – dat vindt ze tamelijk beperkt ten opzichte van de methode. Een historische figuur in een venster spreekt basisschoolleerlingen juist wel heel erg aan, vindt een andere leerkracht. Hij pleit voor meer geschiedkundige figuren in de canon - vooral op een objectieve manier beschreven om tegenwicht te bieden aan de heldhaftige beelden die in film en op televisie van dergelijke figuren geschetst wordt. Ten slotte vindt een derde leerkracht dat men in het onderwijs vooral moet beseffen dat over de keuze van de vensters altijd te discussiëren zal blijven. *"Neem het*

venster van Annie M.G. Schmidt. Natuurlijk is zij heel belangrijk voor de Nederlandse literatuur. Maar er had ook iets anders kunnen staan op die plek. Het is toch een kwestie van kiezen, je kunt nu eenmaal niet alles behandelen.”

In de vragenlijst werd door een enkeling ook een opmerking gemaakt over de inhoudelijke keuzes die bij de keuze van de vensters zijn gemaakt. Een respondent vindt dat er meer aandacht moet zijn voor de negatieve gebeurtenissen uit de vaderlandse geschiedenis. Een ander zou graag meer aandacht willen zien voor de joods-christelijke achtergrond van onze Nederlandse samenleving.

4.2 Wensen

De slotvraag van de vragenlijst was de vraag of de respondenten nog wensen hebben op het gebied van de canon. Uit tabel 4.2 valt af te lezen dat het wel meevalt met de wensen die nog leven. Bij alle antwoordopties die we gaven is het aantal mensen dat daar geen behoefte aan heeft groter dan het aantal mensen dat er wel behoefte aan heeft. Relatief de meeste behoefte (steeds bij ongeveer een derde) bestaat aan meer achtergrondinformatie bij de vensters, uitbreiding van het aantal uitgewerkte vensters en een introductie in de gebruiksmogelijkheden van de canon. Mogelijkheden voor het uitwisselen van ervaringen, collegiale consultatie en trainingen worden meestal niet nodig gevonden. Ook een inhoudelijke aanpassing van de vensters vindt tweederde van de respondenten niet nodig. Vergeleken met de nulmeting betekent dat een afname van het percentage respondenten dat behoefte heeft aan informatievoorziening en ondersteuning.

Tabel 4.2: Wensen van leerkrachten (N = 354-360)

	ja	nee	misschien
meer achtergrondinformatie bij vensters uit de canon	32%	44%	24%
uitbreiding van het aantal uitgewerkte lessen bij de vensters uit de canon	31%	37%	32%
introductie in gebruiksmogelijkheden van de canon	31%	46%	24%
meer mogelijkheden voor het uitwisselen van ervaringen over gebruik van de canon	16%	59%	25%
collegiale consultatie binnen de school	16%	65%	20%
cursus / training door externe deskundigen	11%	68%	20%
inhoudelijke aanpassing van de vensters	11%	61%	28%

De vragenlijst bood ook de ruimte om wensen in eigen woorden te formuleren. Een enkeling heeft dat gedaan (in steekwoorden):

- **Integratie in de methodes**

Verreweg de meeste opmerkingen werden gemaakt over de relatie tussen canon en geschiedenis methode. Sommige respondenten zijn tevreden over hun geschiedenis methode en zien daarom de meerwaarde van de canon niet (en zij hebben dus ook geen wensen). Anderen vertellen zich te oriënteren op een nieuwe geschiedenis methode en laten de keuze mede afhangen van de degelijkheid waarmee de canon in de verschillende methodes is verwerkt. Een handleiding hierbij zou verwelkomd worden. Nog weer anderen zeggen “betere integratie met de geschiedenis methodes” te wensen. Zij gebruiken kennelijk een methode waarin de canon (nog) niet verwerkt is. Eén respondent concludeert dan ook: *“Het gebruik van de canon hangt in sterke mate af van de methode die gebruikt wordt en wanneer deze vernieuwd wordt.”*

- **Aanpassen aan leeftijdsgroepen**

Sommige respondenten vinden dat de canon te weinig afgestemd is op bepaalde leeftijdsgroepen. Een leerkracht wil graag meer inhoud voor jonge kinderen. Een ander vindt de vensters weliswaar *“sterk gericht op bovenbouw, maar daarvoor niet altijd voldoende verdiepend”*. Weer een ander vindt dat ook en gebruikt daarom voor de groep 8-leerlingen de vo-materialen.

- **Inventarisatie van aanbod elders**
Een klein aantal respondenten vindt de canon nogal op zichzelf staan en heeft behoefte aan inkadering in het grotere geheel. Zo oppert een respondent een overzicht op de site te zetten van wat culturele instellingen zoal aanbieden op het gebied van de canon. Een ander weet *“Er zijn al veel websites met goed materiaal. Een inventarisatie hiervan, waarbij je kunt doorklikken is wenselijk.”*
- **Digitale ontwikkelingen**
Sommige respondenten werken op scholen die voorlopers zijn op het gebied van het gebruik van ict in het onderwijs. Zo werd het idee geopperd om een canon-app te ontwikkelen: *“Onze leerlingen werken met de canon als uitgangspunt aan onderzoeksopdrachten. We wachten met smart op de app!”* Een andere leerkracht vraagt om meer aanpassingen voor digiborden.

De toelichting die in de vragenlijst werd gegeven is soms wat kort. Wat dat betreft bieden telefonische interviews meer gelegenheid om dieper op wensen van leerkrachten in te gaan. De volgende ideeën werden tijdens de telefonische gesprekken geopperd.

- **Zelfstandig werken door leerlingen**
Drie leerkrachten vinden dat de website op dit moment nog te veel is afgestemd op leerkrachten en te weinig op leerlingen. Zij hebben behoefte aan meer verwerkingsmateriaal, meer interactieve mogelijkheden en meer tekst en links waar leerlingen zelfstandig mee kunnen werken.
- **Toets**
Een leerkracht die intensief met de canon in de klas werkt antwoordt op de vraag wat ze nog mist, dat ze graag een toets in quizvorm zou hebben bij de vensters. *“Het zou mooi zijn als elk onderwerp zou worden afgesloten met een quiz, waarbij kinderen vragen moeten beantwoorden over het onderwerp.”* Ze ziet hierbij een tweeledig doel: aan de ene kant is het motiverend, want kinderen zijn volgens haar gemotiveerd om bij quizen een zo hoog mogelijke score te halen. Anderzijds denkt ze dat de beschikbaarheid van toetsen *“twijfelende leerkrachten die zich afvragen of kinderen voldoende leren over de streep kunnen trekken”*.

5 Deelonderzoek pabo

Om een beeld te krijgen van de wijze waarop de canon op de pabo aan de orde komt, hebben we een geschiedenisdocent van de pabo geïnterviewd. Ook heeft een kleine groep van 22 pabostudenten een digitale vragenlijst ingevuld over de canon. Deze groep respondenten kent de volgende samenstelling:

Tabel 5.1: Studiejaar en stageplek van de 22 respondenten (in aantallen)

Studiejaar pabo	1	2	3	4
	1	2	2	17
Stage in...	onderbouw	middenbouw	bovenbouw	
	4	7	11	

Het gaat in ruim driekwart van de gevallen om vierdejaars pabostudenten (waarschijnlijk ten gevolge van de wijze van werving via de stageschool). De helft van de studenten loopt stage in de bovenbouw van het basisonderwijs.

5.1 Bekendheid van de canon

Bijna alle studenten die de vragenlijst hebben ingevuld, zijn bekend met de canon (20 van de 22). We vroegen de studenten op welke manier zij van de canon hebben gehoord. Onderstaande tabel geeft een overzicht van hun antwoorden (in aantallen).

Tabel 5.2: Studenten hebben van de canon gehoord via de volgende kanalen... (in aantallen)

op de pabo	18
op mijn stageschool	6
lesmethode	4
vrienden / kennissen	3
internet	8
krant	1
vaktijdschrift	1
nieuwsbrieven	0
canonkaravaan	0
ik had nog niet eerder van de canon gehoord	2

De studenten zijn veelal via meerdere kanalen met de canon in aanraking gekomen. De meeste van hen hebben (onder meer) via de pabo met de canon kennisgemaakt (dat geldt voor 18 studenten). Verder zijn acht studenten de canon op internet tegengekomen en zes studenten kwamen op hun stageschool met de canon in aanraking. Bij tweederde van de studenten is bekend dat de canon is opgenomen in de kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs.

5.2 De canon op de pabo en in de stage

Van de 22 studenten die de vragenlijst hebben ingevuld, zijn er 18 via de pabo in aanraking gekomen met de canon. Aan hen hebben we gevraagd op welke manier de canon op de pabo aan bod is gekomen. Bij 15 van de 18 studenten is er in een college over de canon verteld. Eén student vertelt: "Bij ons zijn - nog - niet de afzonderlijke vensters behandeld, maar is wel klassikaal de discussie gevoegd over 'de canon' als concept." Verder maakte de canon in 5 gevallen deel uit van een (stage)opdracht.

De geschiedenisdocent van de pabo vertelt dat de tien tijdvakken het uitgangspunt zijn in zijn geschiedenislessen. Daarbinnen behandelt hij ook vrijwel alle afzonderlijke vensters, in combinatie met de didactiekboeken. De diverse ondersteuningsmogelijkheden zijn op het basisonderwijs gericht, dus niet allemaal geschikt om te gebruiken in colleges voor pabostudenten. Maar de docent laat de studenten hiermee wel kennismaken en stimuleert hen om de website entoen.nu ook zelf te gebruiken in hun stage.

Van de 22 studenten die de vragenlijst hebben ingevuld, hebben 14 studenten de canon zelf wel eens gebruikt in de lessen op hun stageschool. Deze studenten deden dat om de volgende redenen (ze konden meerdere antwoorden aankruisen):

Tabel 5.3: Redenen om de canon te gebruiken in de les (in aantallen)

Dat was een stageopdracht vanuit de opleiding	3
De canon kwam voor in de methodeles die ik gaf	4
Mijn stagebegeleider bracht me op het idee	0
Dat had ik zelf bedacht	10

5.3 De website entoen.nu

Bekendheid

De website www.entoen.nu is bekend bij 18 van de 22 studenten. Onderstaande tabel laat zien welke onderdelen van de website deze studenten bekeken of zelf gebruikt hebben. De meest gebruikte onderdelen staan bovenaan, de minst gebruikte onderaan.

Tabel 5.4: Overzicht van bekendheid en gebruik van verschillende onderdelen van de website www.entoen.nu (in aantallen)

	niet bekeken	bekeken, niet van plan te gebruiken	bekeken, van plan te gebruiken	heb ik zelf gebruikt	wordt gebruikt door leerkrachten op mijn stageschool
audiovisueel materiaal (foto's en filmpjes over een venster)	4	0	1	12	1
beschrijvingen van de vensters	3	2	3	10	0
vensterplaten	2	2	6	8	0
vensterteksten passend bij verschillende leeftijdsgroepen	5	1	4	8	0
links naar relevante websites	6	0	5	7	0
pagina's met algemene informatie over de canon, nieuws, discussieforum	9	4	1	4	0
tips voor boeken en films	9	0	6	3	0
uitgewerkte canonlessen voor het basisonderwijs	9	1	7	1	0
methodecheck	14	1	2	1	0
quiz	12	1	4	1	0
tips voor excursies	10	1	6	1	0

Net als bij de leerkrachten is bij de studenten het audiovisuele materiaal het meest gebruikte onderdeel van de website (door 12 van de 18 studenten). Ook de beschrijvingen van de vensters zijn

door een meerderheid van de studenten gebruikt. De helft van de studenten heeft al gewerkt met de vensterplaten en de vensterteksten passend bij verschillende leeftijden.

Van deze 18 toekomstige leerkrachten zijn er 7 van plan om in de toekomst gebruik te maken van de uitgewerkte canonlessen. Ook willen 6 studenten in de toekomst de vensterplaten, de tips voor boeken en films en de tips voor excursies gaan gebruiken. Naar de methodecheck, de quiz en de tips voor excursies heeft een meerderheid van de studenten nog nooit gekeken. Deze bevindingen over het gebruik van de website door pabostudenten vertonen sterke parallellen met het beeld dat in hoofdstuk 4 naar voren kwam over het gebruik van de website door leerkrachten.

Aan de studenten die de website zelf hebben gebruikt, hebben we gevraagd op welke manier ze dat gedaan hebben. Opvallend is dat zij de website hoofdzakelijk zelf gebruikt hebben bij de voorbereiding van hun lessen. Slechts een kleine minderheid heeft de website klassikaal gebruikt.

Tabel 5.5: Wijze van gebruik van de website www.entoen.nu (in aantallen)

klassikaal, met het digibord	3
leerlingen bezoeken de website individueel	1
ik gebruik de website zelf bij de voorbereiding van mijn lessen	13

N=13

Waardering

De studenten beoordelen de website gemiddeld met een 7,9. We hebben hen gevraagd in hoeverre ze het eens zijn met de volgende stellingen:

Tabel 5.6: Mate van instemming met drie stellingen over de website [entoen.nu](http://www.entoen.nu) (in aantallen)

	helemaal mee eens	mee eens	neutraal	niet mee eens	helemaal niet mee eens
De website entoen.nu is informatief	8	9	1	0	0
De website entoen.nu is gebruiksvriendelijk	6	9	3	0	0
De website entoen.nu bevat goede lessuggesties	3	6	9	0	0

N=18

Deze tabel laat zien dat vrijwel alle studenten de website informatief vinden en dat eveneens een grote meerderheid de website gebruiksvriendelijk vindt. De helft van de studenten is van mening dat de website goede lessuggesties bevat, de rest oordeelt daarover 'neutraal' (zij kennen de lessuggesties mogelijk niet, zie ook tabel 5.2).

De studenten gebruiken de canon en de website www.entoen.nu om de geschiedenislessen tijdens hun stage te verrijken. Of, zoals één van de studenten aangeeft, "om de lessen leuker te maken". Ze zijn vooral enthousiast over de handvatten die de website biedt om hun lessen te verrijken:

- "Vooral door de opbouw van de lessen in chronologische volgorde is het makkelijk te overzien en handig te gebruiken voor lessen, ook lessen die niet van canon zijn gehaald maar bijvoorbeeld een filmpje ter ondersteuning van een les uit een andere methode."
- "Hele fijne aanvulling op/verrijking van de geschiedenislessen (bijv. beeldmateriaal)!"
- "Duidelijke uitleg van de informatie, mooi filmmateriaal. Handig dat er lesmateriaal te vinden is om je les te geven of uit te breiden."

Ook de pabodocent is positief over de website. Hij vindt de website een waardevolle bron van informatie die veel extra mogelijkheden biedt.

5.4 Andere ondersteuningsmogelijkheden

Bekendheid

Onderstaande tabel 5.7 toont welke andere ondersteuningsmogelijkheden de studenten kennen dan wel zelf gebruikt hebben.

Tabel 5.7: Bekendheid en gebruik van ondersteuningsmogelijkheden (in aantallen)

	niet bekend	bekend, niet van plan te gebruiken	bekend, van plan te gebruiken	heb ik zelf gebruikt	wordt gebruikt door leerkrachten op mijn stageschool
beeldmateriaal bij de vijftig vensters, zoals de canonclips en de canonafleveringen van het Klokhuis	4	0	7	10	1
wandkaart waarop alle vijftig vensters van de canon op een tijdlijn zijn afgebeeld	12	2	3	2	3
vensterkaarten bij elk venster, om te gebruiken als dat specifieke venster aan de orde is.	15	1	3	2	1
andere 'gadgets' zoals miniboekjes, stickervellen, etc.	18	2	1	1	0
fysieke presentatie van de canonvensters in het Openluchtmuseum in Arnhem (in voorbereiding)	20	2	0	0	0

Het beeldmateriaal bij de vijftig vensters is veruit het meest bekend en het meest gebruikt. Slechts vier van de 22 studenten hebben er nog niet naar gekeken. De overige ondersteuningsmogelijkheden zijn bij een (ruime) meerderheid van de studenten niet bekend.

Waardering

Aan de studenten die één of meerdere ondersteuningsmogelijkheden zelf hebben gebruikt, hebben we gevraagd hoe tevreden ze daarover waren. Tabel 5.8 geeft hun antwoorden weer. Let op: het gaat om (zeer) kleine aantallen, wat het moeilijk maakt om resultaten te veralgemeniseren.

Tabel 5.8: Tevredenheid over ondersteuningsmogelijkheden

	heel tevreden	tevreden	niet tevreden, niet ontevreden	ontevreden	heel ontevreden
beeldmateriaal bij de vijftig vensters, zoals de canonclips en de canonafleveringen van het Klokhuis	5	4	1	0	0
wandkaart waarop alle vijftig vensters van de canon op een tijdlijn zijn afgebeeld	0	2	0	0	0
vensterkaarten bij elk venster, om te gebruiken als dat specifieke venster aan de orde is.	0	2	0	0	0
andere 'gadgets' zoals miniboekjes, stickervellen, etc.	0	0	1	0	0

Van de tien studenten die het beeldmateriaal hebben gebruikt, zijn er negen tevreden of heel tevreden over dit materiaal. Eén van de studenten merkt op: *“De filmpjes zijn duidelijk en informatief, de*

kinderen snappen deze filmpjes en vinden het leuk om naar te kijken.” De (enkele) studenten die gebruik hebben gemaakt van de wandkaart en de vensterkaarten zijn daarover ook tevreden. De student die gebruik heeft gemaakt van andere gadgets, oordeelt daarover neutraal.

5.5 Meningen

Tot slot hebben we de studenten een aantal stellingen voorgelegd over de canon. Hun mening over deze stellingen geven we in onderstaande tabel weer. De stellingen zijn geordend naar de mate van instemming (van meer naar minder instemming).

Tabel 5.9: Oordeel over canon als didactisch concept (N = 361-363)

	ja!	ja	weet niet	nee	nee!
De canon is goed bruikbaar voor het onderwijs	9	11	2	0	0
De canon is goed samengesteld	1	18	3	0	0
De canon helpt kennis over de Nederlandse geschiedenis en cultuur te bevorderen	4	14	3	0	1
De canon is een welkom houvast in mijn lessen	5	12	5	0	0
De canon spreekt de leerlingen aan	2	8	12	0	0
De canon is overbodig	0	0	2	14	6

De studenten oordelen met name positief over de bruikbaarheid van de canon voor het onderwijs. Ook vinden ze dat de canon goed is samengesteld en dat de canon helpt om kennis over de Nederlandse geschiedenis en cultuur te bevorderen. De meeste studenten weten niet of de canon leerlingen aanspreekt. Geen enkele student vindt de canon overbodig.

6 Conclusies

In dit rapport doen we verslag van het onderzoek dat we in opdracht van stichting entoen.nu uitvoerden naar de stand van zaken rond de canon anno 2012. Met behulp van de informatie die vragenlijst en interviews opleverden, worden de vier onderzoeksvragen beantwoord. We vatten onze bevindingen in paragraaf 6.1 samen aan de hand van deze onderzoeksvragen. In de tweede helft van dit hoofdstuk (paragraaf 6.2) formuleren we de conclusies.

6.1 Beantwoording onderzoeksvragen

Onderzoeksvraag 1 en 2.

Zijn leerkrachten op de hoogte van het bestaan van de canon van Nederland, van de website www.entoen.nu en van de ondersteuningsmogelijkheden die er zijn? En is er sprake van groeiende bekendheid en gebruik van de canon ten opzichte van de nulmeting?

Een ruime meerderheid van de scholen die hebben deelgenomen aan het onderzoek kent de canon. Bij 95 procent is bekend dat de canon sinds 2010 is opgenomen in de kerndoelen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Ten tijde van de nulmeting in 2008 was het voornemen om de canon op te nemen in de kerndoelen bij 80 procent van de scholen bekend.

Op ruim 60 procent van de scholen die aan dit onderzoek hebben deelgenomen, wordt gebruik gemaakt van de canon. Dat is fors meer dan in 2008: toen werkte 33 procent van de responderende scholen met de canon. Bijna een vijfde van de huidige niet-gebruikers wil de canon in de toekomst wel gaan gebruiken (*“Het is er nog niet van gekomen”*).

Ook nemen we een toename waar in de bekendheid en het gebruik van de website entoen.nu. Van de huidige groep respondenten kent bijna tweederde de website entoen.nu. In 2008 gold dat nog maar voor 29% van de deelnemers aan het onderzoek. Van de respondenten heeft 64 procent wel eens één of meerdere onderdelen van de website bekeken of zelf gebruikt. Dat gold in 2008 voor 13 procent van de respondenten).

Van de andere ondersteuningsmogelijkheden genieten het beeldmateriaal bij de vijftig vensters en de wandkaarten veruit de meeste bekendheid: driekwart van de respondenten kent deze producten. Andere ondersteuningsmogelijkheden, zoals de vensterkaarten of gadgets als miniboekjes en stickervellen, zijn een stuk minder bekend. De helft of meer van alle respondenten heeft er nooit naar gekeken.

Onderzoeksvraag 3.

Om welke redenen en op welke manier wordt de canon in het basisonderwijs gebruikt?

Negen op de tien canon-gebruikers noemt als reden voor het gebruik van de canon: “Voor leerlingen is het van belang om kennis te nemen van de onderwerpen in de canon”. Bijna evenveel leerkrachten vinden de canon een goede verdieping van de lesstof. Ook het feit dat de canon verplicht is gesteld in de kerndoelen speelt voor ruim driekwart van de gebruikers mee in hun overweging om de canon te gebruiken. Scholen benoemen echter uit eigen beweging ook nog andere redenen om de canon te gebruiken:

- Het materiaal dat bij de canon hoort is **aantrekkelijk** vormgegeven. *“Het ziet er mooi uit, het spreekt tot de verbeelding.”*

- De canon **brenkt geschiedenis dichtbij** de leerlingen, onder meer door de ‘eigentijdse vertaling’ en de focus op de vaderlandse geschiedenis.
- De canon past goed binnen het concept ‘**onderzoekend leren**’, vanwege de grote hoeveelheid kwalitatief goede en voor leerlingen toegankelijke informatie.
- De canon is een **goede kapstok** voor leerkrachten. Door de duidelijke structuur helpt de canon leerkrachten en leerlingen om gebeurtenissen op een tijdlijn te plaatsen en met elkaar in verband te brengen.

Scholen die de canon *niet* gebruiken, geven daarvoor in ongeveer een derde van de gevallen als reden dat de onderwerpen uit de canon al in het onderwijs zijn verwerkt. Een vijfde geeft aan dat het er nog niet van gekomen is, maar dat men het nog wel van plan is. Respondenten noemden zelf ook nog meerdere malen de volgende redenen:

- De **methode** is leidend;
- Er is **te weinig tijd** om aandacht te besteden aan de canon;
- **Onbekendheid** met de mogelijkheden van canon.

Deze redenen hangen veelal met elkaar samen: voor veel niet-gebruikers lijkt het niet duidelijk te zijn welke functie de canon precies heeft en hoe de canon zich verhoudt tot de reguliere schoolvakken en de lesmethode(n). Een deel van hen ervaart het als ‘weer iets extra’s’. Overigens is kritiek op de canon als ‘verschijnsel’ (van het soort ‘wie bepaalt welke onderwerpen belangrijk zijn?’) zelden reden om de canon niet gebruiken.

Scholen verschillen onderling in de manier waarop ze de canon gebruiken. Ruim de helft van de scholen uit ons onderzoek die de canon gebruiken, doet dat op een structurele manier. De andere helft doet dat meer incidenteel (in het kader van thema’s of projecten). We zien een variatie in de positie die de canon inneemt ten opzichte van de methode(n). Doorgaans is de methode leidend en dient de canon hier en daar als aanvulling of verrijking. Het komt echter ook voor dat de canon inmiddels meer leidend is en de methode(n) naar de achtergrond is (zijn) verdrongen.

Een opvallende bevinding is dat vrijwel alle respondenten de canon uitsluitend met geschiedenis en in enkele gevallen met wereldoriëntatie associëren. Vakken als culturele vorming, aardrijkskunde of levensbeschouwing of religie worden in dit verband zelden genoemd. Weinig scholen lijken te zijn doordrongen van het uitgangspunt van de stichting Entoen.nu dat de canon een ‘integrerend onderdeel’ van het hele curriculum moet worden.

Onderzoeksvraag 4

Welke ondersteuningsmogelijkheden bij de canon gebruiken leerkrachten? Zijn ze daar tevreden mee of hebben ze behoefte aan andersoortige ondersteuning?

De website krijgt van de respondenten die deze (wel eens) bekeken of gebruikt hebben, een gemiddeld rapportcijfer van 7,8. De deelnemers laten zich veelal lovend uit over de site. Vaak wordt genoemd dat de website overzichtelijk is, mooi is vormgegeven en veel materiaal biedt.

Van de andere beschikbare ondersteuningsmogelijkheden wordt het beeldmateriaal bij de vijftig vensters (de canonclips en de canonafleringen van het Klokhuis) veruit het meest gebruikt. Op meer dan de helft van alle responderende scholen (52 procent) heeft men hiervan gebruik gemaakt. De tevredenheid is over het beeldmateriaal is groot: ruim negen op de tien gebruikers is hierover tevreden tot heel tevreden. Uit de vele reacties blijkt dat veel leerkrachten het beeldmateriaal zien als een waardevolle verrijking van hun lessen. “*Het beeldmateriaal blijft erg hangen bij de kinderen. Het spreekt tot de verbeelding.*” Toch zijn er ook relatief veel kritische opmerkingen gemaakt. Met name over het discussiegedeelte in de filmpjes zijn de meningen verdeeld.

Na het beeldmateriaal is de wandkaart het meest populair: deze is op 35 procent van de scholen gebruikt en bijna één op de vijf respondenten is nog van plan om deze te gebruiken. Ruim driekwart van de gebruikers is hierover ook (heel) tevreden. De overige ondersteuningsmogelijkheden worden door relatief weinig scholen gebruikt (variërend van 10 tot 22 procent). Gebruikers tonen zich daarover wel in ruime meerderheid (heel) tevreden.

Respondenten geven in meerderheid aan geen behoefte te hebben aan andere ondersteuningsmogelijkheden. Relatief de meeste behoefte (steeds bij ongeveer een derde) bestaat aan meer achtergrondinformatie bij de vensters, uitbreiding van het aantal uitgewerkte vensters en een introductie in de gebruiksmogelijkheden van de canon. Ook noemt een aantal leerkrachten dat het leuk zou zijn als er nog meer (beeld)materiaal bij de vensters beschikbaar komt. Sommige leerkrachten geven een uitbreiding van de (interactieve) mogelijkheden om leerlingen zelf met de website te laten werken als aanbeveling.

6.2 Conclusies

Bekendheid canon is toegenomen

Uit deze vervolgmeting, vier jaar na de nulmeting uit 2008, blijkt dat de bekendheid en van de canon flink is toegenomen. Op vrijwel alle basisscholen uit dit onderzoek is men er ook goed van op de hoogte dat de canon is opgenomen in de kerndoelen. Dit feit is overigens niet de reden die het meest wordt opgegeven toen we vroegen naar de beweegredenen om de canon te gebruiken. De meeste leerkrachten geven daarvoor de meer inhoudelijke reden dat ze de onderwerpen in de vensters van belang vinden voor leerlingen.

De canon is populair bij gebruikers

Degenen die zelf de canon in hun onderwijs gebruiken zijn over het algemeen positief over de canon en de website www.entoen.nu. Ze vinden het materiaal aantrekkelijk voor leerlingen en een goed hulpmiddel om de vaderlandse geschiedenis dichterbij de leerlingen te brengen. Uit dit onderzoek blijkt ook dat er een grote variëteit bestaat in de manier waarop de canon in het onderwijs wordt gebruikt. Sommige leerkrachten gebruiken er af en toe een klein onderdeel van, bij anderen heeft de canon de methode vrijwel overbodig gemaakt.

Redenen voor niet-gebruik

Er zijn ook leerkrachten en directeuren die de canon bewust niet gebruiken. De belangrijkste reden die in deze groep leeft is dat men vindt dat de onderwerpen al voldoende verwerkt zijn in het onderwijs en in de methode. 'Waarom zou je de canon dan nog gebruiken?' is de teneur. Een tweede (minder vaak opgegeven) reden is minder principieel van aard: men wil wel, maar het is er gewoon nog niet van gekomen.

Website oogst veel lof

De website www.entoen.nu wordt veel geprezen door de respondenten in dit onderzoek. Met name het beeldmateriaal wordt enthousiast ontvangen, hoewel ook aan dit materiaal altijd aspecten te verbeteren vallen (bijvoorbeeld de discussies in de canon-clips). De invoering van het digibord is wat dat betreft gunstig, want de website wordt het meest klassikaal met het digibord gebruikt.

Werken aan toekomstbestendigheid

Om de canon ook toekomstbestendig te laten zijn is het van belang om goed te kijken naar de redenen die worden opgegeven door de leerkrachten die de canon bewust niet gebruiken. Een gangbare reden voor niet-gebruik is dat men zegt een methode te gebruiken en het daarom niet nodig of handig te vinden om daarnaast nog extra dingen te moeten toepassen in de les. Toch komt het ook

nog regelmatig voor dat leerkrachten eigenlijk niet zo heel goed op de hoogte zijn van het doel van de canon en de website (en de mogelijkheden die deze biedt). Voor verschillende respondenten was deze enquête een eyeopener; dat maakt duidelijk dat het geen kwaad zou kunnen om de canon weer eens actief onder de aandacht te brengen van scholen en leerkrachten.

Uit dit onderzoek blijkt ook dat er verschillende manieren zijn waarop de toekomstbestendigheid van de canon vergroot kan worden. Er is vraag naar meer mogelijkheden om leerlingen zelfstandig met de canon te laten werken, om de canon gemakkelijker in te kunnen zetten bij onderzoekend leren en enkele voorlopers op het gebied van ict zien nog allerlei mogelijkheden voor een canon-app en digitaal lesmateriaal dat gebruikt kan worden met tablets.

Altijd iets te wensen...

Natuurlijk blijft er altijd iets te wensen over, ook bij leerkrachten. Hun voorkeur ligt dan vooral bij uitbreiding van achtergrondinformatie en lesmateriaal. Aan trainingen en onderlinge uitwisseling lijkt nauwelijks behoefte. Enkele leerkrachten hebben nog heel specifieke wensen. Meer aanpassingen voor jonge kinderen, is zo'n wens. Een inventarisatie van andere websites met bruikbaar materiaal en een inventarisatie van het aanbod dat culturele instellingen bieden op het gebied van de canon zijn andere ideeën die werden geopperd.

Canon lijkt ook goed bruikbaar op de pabo

Dit onderzoek laat slechts een glimp zien van hoe de canon op pabo's wordt gebruikt en hoe de canon gebruikt wordt door en gewaardeerd wordt door pabostudenten, de leerkrachten van de toekomst. Toch is er op basis van dit onderzoek geen reden om aan te nemen dat de canon bij pabostudenten minder goed bruikbaar zou zijn dan bij leerkrachten. De studenten die de canon kennen en hem wel eens gebruiken, zijn er net zo positief over als de leerkrachten.

7 Aanbevelingen

Op basis van onze bevindingen formuleren we tot slot enkele aanbevelingen:

- **De tijd is rijp voor een nieuw publiciteitsoffensief**
 Hoewel veel respondenten ‘de canon’ kennen, is niet voor iedereen duidelijk wat precies de functie is van de canon en welke mogelijkheden er voorhanden zijn. De vragenlijst riep meerdere reacties op van het soort “*Ik merk dat ik me er weer eens in moet verdiepen*”, “*ik heb het idee dat ik maar een klein deel van de mogelijkheden ken*” en “*Het is aan onze aandacht ontsnapt, maar ik ga zeker op de website kijken en het in de vergadering meenemen.*” Deze constatering leidt tot de aanbeveling om een nieuw publiciteitsoffensief te starten, waarin voor het voetlicht wordt gebracht welke mogelijkheden de canon biedt om het onderwijs in de diverse zaakvakken interessanter, leuker én - voor de leerkracht - gemakkelijker te maken.
- **Benadruk het doel en het integrale karakter van de canon**
 Voor een deel van de scholen is niet duidelijk welk doel de canon heeft en hoe de canon zich verhoudt tot de reguliere schoolvakken en tot de methode(n) waarmee zij gewend zijn te werken. Ook het integrale karakter van de canon, als rode draad die door verschillende vakken heen loopt, staat de scholen niet helder voor ogen. Het is van belang om de uitgangspunten die de stichting entoen.nu in het didactisch kader heeft geformuleerd, actief te (blijven) communiceren. Wellicht is het nodig om een extra vertaalslag te maken van deze uitgangspunten naar meer praktische toepassingsvormen.
- **Maak de meerwaarde van de canon duidelijker in de methodes**
 In het onderwijs is het geen onbekend verschijnsel dat de methode als leidend wordt ervaren. Ook in dit onderzoek blijkt dat weer: bewuste niet-gebruikers geven als hoofdreden voor het niet gebruiken van de canon op dat ze meerwaarde niet zien naast de methode. Op dit punt is nog een slag te slaan. Onze aanbeveling is om in overleg te gaan met de uitgevers om te bereiken dat in methodes heel helder staat geformuleerd wat de meerwaarde van de canon is naast de methode, zodat dat geen reden voor niet-gebruik meer hoeft te zijn.
- **Ontwikkel het aanbod op het gebied van didactiek en ICT**
 In de interviews met ervaren gebruikers van de canon bleek dat men vooral nog wensen had op het vlak van didactiek. Men zou graag nog meer materialen willen om kinderen zelf mee te laten werken. Als ideeën werden geopperd: meer interactieve gedeeltes op de website, toetsen (in quizvorm) bij elk venster en opdrachten die leerlingen zelfstandig kunnen uitvoeren. In het kader van de toekomstbestendigheid van de canon noemen we hier ook nogmaals de suggestie om de mogelijkheden op het vlak van ICT te blijven doorontwikkelen. Aldus één van de leerkrachten: “*Wij wachten met smart op de app.*”
- **Breid het werkveld uit naar de pabo's**
 Dit onderzoek geeft aanleiding om te veronderstellen dat de website www.entoen.nu ook goed bruikbaar is op de pabo. Onze laatste aanbeveling is dan ook om de positie van de canon bij pabodocenten en in geschiedenisdidactiekboeken te verstevigen. Belangrijk is ervoor te zorgen dat de volledige mogelijkheden van de canon aan pabostudenten worden duidelijk gemaakt en dat het niet blijkt bij een discussie over het concept canon. We denken bijvoorbeeld aan het plaatsen van een bestand van stageopdrachten op de website.